

К. Кравченко,
студентка V курсу юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ (НЕМАЙНОВОЇ) ШКОДИ

На порозі третього тисячоліття Україна здобула незалежність, свободу та можливість визначити пріоритети щодо побудови правової незалежної держави. У зв'язку з цим відбулася зміна відносин, які існували в нашій державі за часів її належності до Союзу. На сьогодні пріоритетними визнаються проголошені Конституцією України (1996р.) права та свободи людини і громадянина. Останнім часом важливе місце посідає інститут відшкодування моральної шкоди, який за радянських часів не визнавався.

Незважаючи на те, що з часу узаконення поняття "відшкодування моральної шкоди" в ЦК України (це відбулося в 1993 році, коли кодекс було доповнено статтею 440-1 "Відшкодування моральної (немайнової) шкоди") минуло майже дев'ять років, на сьогоднішній день все ж таки залишилося багато проблем, пов'язаних з цим питанням. Як на законодавчому рівні так і в судовій практиці.

За ці роки написано достатньо наукових статей в журналах, газетах, розділів в підручниках, проведено багато семінарів. Також Верховний Суд України та Вищий Арбітражний Суд прийняли постанови для поліпшення розгляду судами справ зазначеної категорії, Верховний Суд України провів декілька узагальнень з судової практики по цивільних та кримінальних справах, в яких теж розглядалося питання відшкодування моральної шкоди. В Україні існує більше 30 законодавчих актів, які регулюються різні види відносин та передбачають право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

Такий інтерес до моральної шкоди зумовлений тим, що цей інститут у науці цивільного права є ще недостатньо розробленим на сьогоднішній день. Моральна шкода – надзвичайно спірна в правозастосуванні категорія, породжує безліч різноманітних тлумачень і безліч різноманітних за своєю суттю судових рішень.

При розгляді питання відшкодування моральної шкоди найбільш складною є проблема визначення розміру її відшкодування в грошовій чи іншій матеріальній формі.

Так, однією з основних проблем, з якою стикаються юристи при складанні позовних заяв для своїх клієнтів, є зазначення в них розміру відшкодування моральної шкоди, а також обґрунтування того, чому вказана саме ця сума. Дійсно, іноді в позовах про відшкодування моральної шкоди вказуються необґрунтовані, інколи астрономічні суми. Наприклад, нещодавно в Одеський обласний суд був поданий позов громадянина на захист честі та гідності до судді, який його образив. Позивач оцінив свою "образу" в 1 мільярд 500 мільйонів гривень. Абсурдність позовної суми є очевидною і без юридичного обґрунтування. Подібних випадків в останній час дуже багато.

Таку складність породжують колізії чинного законодавства, підтвердженням яких є порівняння положень ЦК України та Постанови Кабінету Міністрів України, Закону України "Про порядок відшкодування шкоди, заподіяної громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суду".

На сьогодні, фактично держава законодавством не регулює розмір відшкодування моральної шкоди, поклавши вирішення цього питання на суд, встановивши тільки деякі критерії, якими суд повинен керуватися в статті 440-1 Цивільного Кодексу України, яка зазначає, що розмір відшкодування визначається судом з урахуванням суті позовних вимог, характеру діяння особи, яка заподіяла шкоду, фізичних чи моральних страждань потерпілого, а також інших негативних наслідків, які знайшли своє відображення в Постанові Пленуму Верховного Суду України №4 пункті 9, де роз'яснено, що розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру і обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин, зокрема враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану, добровільне – за власною ініціативою чи за зверненням потерпілого – спростування відомостей редакцією засобу масової інформації (також зазначено, що при цьому суд має виходити із засад розумності, виваженості і справедливості) та в Роз'ясненні Президії Вищого Арбітражного Суду України №02-5/95 від 29.02.1996р. "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди", в якому зазначено, що розмір компенсації моральної шкоди залежить від діяння особи, яка її заподіяла, а також від негативних наслідків через порушення немайнових прав позивача.

Прогалини в законодавстві, яке регулює ці правовідносини, пов'язані з нещодавнім введенням поняття "моральна шкода", а також з нетривалою практикою захисту особистих немайнових прав громадян.

Тому для усунення недоліків в чинному законодавстві при вирішенні питань відшкодування моральної шкоди автори проекту запровадили відмову від правил встановлення максимальної та мінімальної межі розміру компенсації за моральну шкоду, визначивши це статтею 1263.

Новим є і частина 3 цієї статті, яка передбачає, що у разі смерті фізичної особи моральна шкода компенсується також і членам її сім'ї.

Незважаючи на те, що проект нового ЦКУ є позитивним вкладом до розвитку інституту відшкодування моральної шкоди, на мій погляд в ньому є суттєві недоліки. Наприклад, що стосується зняття нижньої межі розміру компенсації – це для нашої країни є передчасним.

Сьогодні судова практика вже має непоодинокі випадки розгляду позовів зазначеної категорії, хоча судовий захист особи по відшкодуванню моральної шкоди поки що не набув достатнього рівня, оскільки зазначені справи, як правило, розглядаються в доповненні по відшкодуванню матеріальної шкоди. Також суд, при винесенні рішення, не наводить мотивів, якими він керується при визначенні розміру відшкодування.

Аналізуючи судову практику, необґрунтованість рішень можна проілюструвати і за допомогою порівняння у визначенні розміру моральної шкоди, завданої вбивством, у 50 тис. гривень та у 1 тисячу гривень.

На мою думку, навіть абсурдно оцінювати моральну шкоду, заподіяну вбивством, у одну тисячу гривень. Лишити життя людину – це найтяжчий злочин. Людину вже не повернеш. Звичайно, грішми взагалі не компенсуєш таку втрату, але, все ж таки, потрібно взагалі не мати такої якості, як людяність, щоб призначати в таких випадках вищезгадану суму. Бувають випадки, коли за моральну шкоду, спричинену порушенням майнових прав (наприклад викраденням автомобіля), присуджують відшкодування у сумах, набагато більших цієї однієї тисячі гривень. Вбивство людини – 1 тисяча гривень компенсації за моральну шкоду, викрадення автомобіля – 15 тисяч гривень. Невже ж викраденням автомобіля, чи будь-яким іншим порушенням майнових прав

можна завдати моральну шкоду в 15 раз більше, ніж вбивством людини? На мою думку, порушення майнових прав і особистих немайнових прав - зовсім різні речі, тим більше коли йдеться про таку категорію особистих прав, як людське життя.

До такої несправедливості призводить те, що, не зважаючи на тривале існування інституту відшкодування моральної шкоди, ще не склалося єдиної судової практики у визначенні її розмірів.

Вважаю, що є слушною думка про необхідність розробити рекомендації щодо стягнень на відшкодування моральної шкоди, заподіяної при окремих обставинах.

Ще однією моєю пропозицією є те, що саме в позові про компенсацію моральної шкоди мають бути заявлені обґрунтовані вимоги, позивач повинен вказувати, з яких міркувань він виходить, встановлюючи розмір заподіяної моральної шкоди. Обґрунтовання вимог повинно базуватись на висновках фахівців-експертів і консультантів в галузі психології.

Отже, інститут, про який йшла мова у моїй доповіді, має велике значення, яке важко переоцінити, і врегулювання якого суттєво впливає на додержання гарантованих Конституцією України прав і законних інтересів громадян.

Д. Ландо,

*студентка 5 курсу юридического факультета
Белорусского государственного университета,
г. Минск*

К ВОПРОСУ ОБ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕИСПОЛНЕНИЕ ДЕНЕЖНОГО ОБЯЗАТЕЛЬСТВА, ВОЗНИКШЕГО ИЗ ПРИЧИНЕНИЯ ВРЕДА

Проблема взимания процентов за пользование чужими денежными средствами в обязательствах, возникших из причинения вреда, многоаспектна. Наиболее дискуссионными и практически значимыми являются вопросы о моменте возникновения денежного обязательства и моменте возникновения обязанности по уплате процентов по ст. 366 ГК Республики Беларусь в связи с причинением вреда.

По исследуемой нами проблеме высказаны различные точки зрения. В литературе, в частности, предлагается разграничивать случаи, когда суд устанавливает новую обязанность, и случаи, когда суд принуждает лицо к исполнению уже существующего обязательства. Если исходить из того, что денежное обязательство при причинении вреда возникает только из судебного решения, то, следовательно, добровольное возмещение вреда причинителем не имеет правовых оснований, поскольку обязанности выплатить деньги не существует из-за отсутствия судебного решения. Аналогичной позиции придерживается Л. А. Лунц, согласно которой «до момента, когда судом или соглашением сторон определяется размер денежной суммы, принадлежащей уплате потерпевшему, денежное обязательство не сформировалось».

Российская практика (постановление Пленума Верховного Суда и Пленума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации от 8 октября 1998 г. «О практике применения положений Гражданского кодекса Российской Федерации о процентах за пользование чужими денежными средствами») связывает момент возникновения денежного обязательства со вступлением в силу решения суда, так как на основании ст. 1082 Гражданского кодекса Российской Федерации суд вправе обязать лицо, ответственное за причинение вреда, возместить его в натуре или возместить причиненные убытки.

Согласно другой концепции судебное решение не порождает ни денежного, ни какого бы то ни было другого обязательства. Поэтому обязанность уплатить денежную сумму возникает с момента, когда потерпевший оценил размер причиненного вреда (составлена смета, калькуляция, счет-фактура) и предъявил требование об ее уплате должнику. При этом сохраняется возможность возместить вред в натуре. Д. Савельев высказал мнение о том, что суд своим решением лишь подтверждает законность притязаний истца, устанавливает факт существования денежного обязательства.

В. Колбик полагает, что судебное решение не влечет возникновения обязательства, так как оно уже возникло по факту причинения вреда, но должник вместо совершения альтернативных действий с момента вступления решения в силу обязан уплатить денежную сумму, и обязательство как бы обретает единый объект.

Полагаем, что обоснованной является позиция, изложенная в постановлении Президиума Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь от 2 ноября 2001 года «О некоторых вопросах применения норм Гражданского кодекса Республики Беларусь об ответственности за пользование чужими денежными средствами», согласно которой обязанность по уплате должником денежной компенсации устанавливается законодательством, соглашением сторон или судебным решением.

Проценты за пользование чужими денежными средствами не подлежат уплате в случае возмещения вреда путем предоставления вещи того же рода и качества, исправления поврежденной вещи и реализации других способов возмещения, не связанных с возникновением денежного обязательства, а также при определении стоимости вещей по ценам, действующим на момент взыскания.

Законодательством, соглашением сторон или в порядке изменения способа исполнения судебного решения обязанность исполнить обязательство в натуре, в том числе по возмещению вреда, может быть заменена обязанностью должника уплатить определенную денежную сумму. Проценты за пользование чужими денежными средствами при просрочке исполнения подлежат начислению на эту сумму с момента истечения срока, определенного законодательством или соглашением сторон об уплате суммы, либо с момента вынесения определения об изменении способа исполнения решения.

При наличии спора лицо, которому причинен вред, вправе самостоятельно производить денежные расходы по исправлению поврежденной вещи. Проценты за пользование чужими денежными средствами, в таком случае, начисляются на каждую денежную сумму с момента ее фактической выплаты на указанные цели.

В практике рассмотрения дел арбитражными судами России в соответствии с Постановлением Верховного Суда и Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации «О правовых последствиях нарушения денежного обязательства» реализуется подход, при котором суд, возлагая на сторону обязанность возместить вред в деньгах, способствует возникновению на стороне причинителя вреда денежного обязательства по уплате определенных судом сумм. С момента, когда решение суда вступило в законную силу, если иной момент не указан в законе, на сумму, определенную в решении при просрочке ее уплаты должником, кредитор вправе начислить проценты на основании п. 1 ст. 395 ГК.

По мнению В. Колбика, такая позиция оправдывает себя тем, что по российскому процессуальному законодательству за период с момента вступления решения суда в законную силу до момента фактической уплаты денег на присужденную сумму банком (исполняющим исполнительный лист) самостоятельно начисляются проценты.